

האהבה כחוק, החוק כאהבה

למבט ראשון, הקשר בין פרשת במדבר להפטרתה רופף. הפרשה עוסקת בדמוגרפיה. היא פותחת במפקד אוכלוסין. ההפטרה מתחילה בחזון הושע על עת שבה לא יתאפשר מפקד: "וְהָיָה מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמְד וְלֹא יִסְפֹּר" (הושע ב, א). פעם, במדבר, אפשר היה למנות את בני ישראל; יום יבוא והם יהיו רבים לאִין־ספור.

זהו ניגוד אחד בין העתיד, המוצג בהפטרה, לעבר המוצג בפרשה. יש ניגוד נוסף, והוא עמוק יותר. הפרשה והחומש שהיא נושאת את שמו נקראים "במדבר". החומש עוסק בשנות המדבר, במובן הממשי וגם במובן הרוחני: תקופה של נדודים ושל עימות פנימי. בא הושע ומתנבא על עת שבה יחזיר אלוהים את עמו אל אותו מדבר כדי לעבור איתו ירח־דבש שני:

...וְהִלַּכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר
וְדַבַּרְתִּי עַל לְבָהּ...
וְעָנְתָה שְׁמָה פִימִי נְעוּרֶיהָ
וְכִיּוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (ב, טז-יז).

אבל ההד המיוחד שמחזירה ההפטרה למועד קריאתה הוא זה הניתן לה מכך שהיא נקראת תמיד בשבת שלפני שבועות, חג מתן

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

תורה בהר סיני. בחירתם של חכמינו בנבואה זו מכל הנבואות לשבת שלפני ציון מתן תורה מלמדת אותנו דבר נוגע־ללב על הבנת החג הזה בקרב עם ישראל, ועל התורה כקשר החי שבין עם לאלוהיו.

סיפורו של הושע הוא מן המוזרים ביותר בספרות הנביאים וחזיונותיהם. זהו סיפורם של נישואים. הנביא מתחתן בהוראת ה' עם אישה ושמה גומר בת דבליים. הוא אוהב אותה באמת; אנו לומדים זאת מכך שההתבטאויות של הושע בנושא האהבה הן רהוטות ולוהטות במיוחד. אלא שגומר התגלתה כבלתי־נאמנה. היא עזבה את הבית, חיה עם סדרת מאהבים, ולבסוף נאלצה למכור את עצמה לעבדות. אך הושע, לכוד בין חמה קשה לכמיהה רכה, מגלה שלא יוכל לוותר על אהבתו לה.

בהבזק של תוכנה נבואית מנחה אותו ה' להבין כי החוויה האישית שלו היא ראי ליחסים שבין ה' לבני ישראל. ה' גאל אותם מעבדות, הוביל אותם במדבר והביאם אל ביתם החדש, ארץ ישראל. אבל העם התגלה כבלתי־נאמן. הוא עבד אלוהים אחרים. הוא נהג הפקרות בחייו הרוחניים. על פי מידת הדין, אומר ה', צריך הייתי לעזוב את העם הזה. ראוי היה שאקרא לו לא־עמי (כפי שהונחה הנביא לקרוא לבנו). אבל אהבת ה' לעמו היא אהבת עולם. כמו הנביא, הוא אינו מוותר. חטא העם כאשר חטא - ה' ישיבנו אל המדבר, זירת אהבתם הראשונה, ונישואיהם יתחדשו.

תיאור יוצא דופן של השיחה בין ה' להושע, שיחה שכמו קדמה להתרחשות שבפתח הספר, מציעים חז"ל בגמרא במסכת פסחים (פז ע"א):

אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע, "בניך חטאו". והיה לו [=צריך היה הושע] לומר "בניך הם, בני חנוניך הם,

בני אברהם יצחק ויעקב. גלגל רחמיך עליהן". לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: "ריכונו של עולם, כל העולם שלך הוא; העבירים באומה אחרת". אמר הקב"ה, "מה אעשה לזקן זה? אומר לו 'לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים', ואחר כך אומר לו 'שלחה מעל פניך'. אם הוא יכול לשלוח, אף אני אשלח את ישראל".

זהו מן המאלפים במדרשי חז"ל. לו נתבקשתי לתמצת אותו, הייתי אומר: מי מנהיג את עם ישראל? רק מי שאוהב את עם ישראל. למקרא ספרות הנבואה קל לראות את הנביאים כמבקרים חברתיים. הם ראו את פגמיו של העם; הם הוכיחו אותו בקול רם; המסר שלהם הוא לעיתים קרובות מסר שלילי המבשר אסון. המדרש שלפנינו אומר לנו שתפיסה כזאת היא שטחית, תפיסה שלב העניין נשמט ממנה. הנביאים אהבו את עמם. הם דיברו לא מתוך גינוי אלא מעומקו של לב הומה. הם ידעו כי עם ישראל מסוגל לגדולות ונקרא לגדולות. הם אף פעם לא מתחו ביקורת כדי לסמן מרחק, להיבדל, להתנשא. הם דיברו באהבה – אהבת ה'. ומשום כך, בעת חורבן וגלות נשאו הנביאים תמיד מסר של תקווה.

פסוק אחד בהפטרה עמוק כל כך שראוי כי נקדיש לו קשב מיוחד. ה' מספר, כמצוין לעיל, על העת שבה ייקח את עם ישראל איתו למקומות שהיו בהם ביחד בימי נעוריו של העם, אל המדבר מקום שם נשבעו אמונים, ויחסי הנישואים יתחדשו:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא, נְאֻם ה', תִּקְרָא "אִישִׁי" וְלֹא תִקְרָא לִי עוֹד "בַּעֲלִי" (ב, יח).

הושע מצביע כאן על שני סוגים של יחסי נישואים – ושני סוגים של תרבות. את האחד מציינת המילה "בעל", שמוכנה הוא לא רק בן זוגה של רעייתו אלא גם שמו של האל הכנעני. הבעל, מן הדמויות המרכזיות בפנתאון המזרח הקדום, היה אל הסערה והברק, אל הפריון השולח גשם להפרות את האדמה. אלוהות מאצ'ואית שייצגה מיניות וכוח בקנה מידה קוסמי.

הושע משתעשע בכפל המשמעות ואף בשילושה. "בעל" הוא כידוע גם זה המחזיק בקניין. הושע רומז לעולם מן הסוג הנוצר כשהאדם סוגד למין ולכוח ולאדנות. זהו עולם בלי נאמנויות, עולם שבו היחסים מזדמנים ואנשים מנוצלים ונזרקים. נישואים המושתתים על המילה "בעל" הם יחסים של שליטה גברית, שהאישה בהם נועדה לשימוש ולא לאהבה, לבעלות ולא לכבוד.

כניגוד לכך מעמיד הושע סוג אחר של יחסים. כאן, הכלי הספרותי שלו איננו כפל-משמעות אלא ציטוט. בהשתמשו במילה "איש" לתיאור היחסים בין אלוהים לעמו הוא מהדהד פסוק מתחילת ספר בראשית – את המילים שאמר האיש הראשון בראותו את האישה הראשונה:

"זֹאת הִפְעַם עֵצָם מְעַצְמֵי וּבִשֵׁר מִבְּשָׂרִי. לְזֹאת יִקְרָא 'אִשָּׁה', כִּי מֵאִישׁ לְקָחָהּ זֹאת". עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבֶשֶׂר אֶחָד (בראשית ב, כד-כה).

בתעוזתו אומר לנו הושע כי בריאת האישה מן האיש היא שיקוף לבריאת האנושות מן האל. תחילה נפרדו, ואז התחברו שנית, עתה כשתי ישויות נפרדות שכל אחת מהן מכבדת את השלמות

העצמית של זולתה. המחבר ביניהן עתה הוא סוג של יחסים המושתת על נאמנות ואמון.

ההבנה שלנו לגבי מתן תורה תלויה בתפיסה שאנו מחזיקים בה על יחסי אלוהים והעם שהוא בחר בו להיות עֵדו על פני האדמה. הלשון שהיהדות מדברת בה על אלוהים היא בהכרח מטפורית. אי אפשר להכיל את האינסופי בקטגוריות סופיות. הנביאים משתמשים במטפורות רבות. אלוהים הוא בין היתר בורא, יוצר, מלך, אדון, גיבור מלחמה, רועה, שופט, רב, גואל ואב. מנקודת המבט הרואה באלוהים מלך, התורה היא קוד של חוקים שהוא הנחית על נתיניו. מנקודת המבט הרואה באלוהים אב, או גם מורה, התורה היא ההדרכות שהוא נותן לילדיו שיעזרו להם לחיות חיים טובים. המקובלים לאורך הדורות אימצו את דימוי האל כאומן-יוצר, וראו את התורה כארכיטקטורה של העולם, מבנה העומק של היקום.

אך מכל המטפורות, המלבבת והאינטימית היא זו הרואה את האל והעם כאיש ואשתו. הנה זה אצל שלושת נביאי הספר הגדולים; ישעיהו וירמיהו על ה' כבעל לרעה, ויחזקאל על המפגש בין ה' לישראל בימי משה:

פִּי בְעֲלִיךָ עֲשִׂיךָ, ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ (ישעיהו נד, ה).

שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִים, נָאם ה', כִּי אֲנֹכִי בְעֲלִיךָ בָכֶם (ירמיהו ג, יד).

וְאָעֵבֶר עָלֶיךָ וְאָרְאֶךָ וְהִנֵּה עֵתְךָ עֵת דְּדִים. וְאָפְרַשׁ כָּנָפֵי עָלֶיךָ וְאֶכְסֶה עֲרוֹתְךָ וְאֶשְׁבַּע לְךָ וְאָבֹא בְכָרִית אֶתְךָ, נָאם אֲדֹנָי ה', וְתִהְיֶי לִי (יחזקאל טז, ח).

מנקודת מבט זו התורה היא יותר מחוקה ומקודקס חוקים, יותר ממערכת הנחיות, ואפילו יותר מחומר גנטי מטפזי שהיקום עשוי ממנו. היא חוזה נישואים - שטר ומחווה של אהבה.

כאשר המשיכה, רגש בן-חלוף, מנסה להנציח את עצמה כאהבה, היא לובשת צורה של נישואים: הנישואים כברית שהצדדים בה מתחייבים זה לזה לנאמנות, ליציבות, להישארות יחד בטוב וברע, לעשייה משותפת של דברים שאדם אינו יכול לעשותם לבד. נישואים נוצרים לא בכוח או בכפייה אלא במילים - מילה שנאמרת, מילה שמתקבלת, מילה שמכבדים אותה בנאמנות ובאמון. ישנם חוקי נישואים המפרטים מהי אחריותו של הבעל ומהי אחריותה של הרעיה, אבל הנישואים במהותם הם יותר ממערכת יבשה של חובות וזכויות. זהו חוק רווי אהבה, ואהבה שתורגמה לכדי חוק. בדיוק משום כך מדומה מעמד הר סיני לנישואים.

משוררם העילאי של הנישואים היה הושע. בקוראנו את ההפטרה הזאת בשבת שלפני שבועות, אנחנו משמיעים אישור מהדהד: שבנותנו את התורה לישראל, אלוהים אינו מפגין את כוחו, שליטתו או אדנותו על ישראל (מה שהושע מסמן במילה "בעל"). הוא מצהיר על אהבתו. על כן, אין זה מקרה כי מילות הסיום של ההפטרה, שהן מן היפות בכל הספרות הדתית העולמית, הן המילים שהגבר היהודי אומר בכל יום חול בשחרית, בכורכו את רצועת התפילין כמעין טבעת נישואים על אצבעו, ומחדש בכל-יום-תמיד את ברית סיני:

וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם;

וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט, וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים;

וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְּאַמוּנָה, וְיָדַעְתָּ אֶת ה' (הושע ב, כא-כב).

סביב שולחן שבת

1. האם הברית שלנו עם ה' דומה לחוזה עסקי? מדוע לדעתכם התורה משווה בגלוי את יחסינו עם ה' לנישואים?
2. האם המחשבה שהנחת התפילין דומה לענידת טבעת נישואים משנה את הסתכלותכם על התפילה?
3. מה ההבדל בין שמירת החוק מתוך פחד לשמירתו מתוך אהבה?